

Vertalen: een korte historiek

Koen De Smet

Veel romanisten zijn deeltijds of voltijds tewerkgesteld in de vertaalsector. Reden genoeg om meer aandacht aan dit onderwerp te besteden. In deze eerste “aflevering” brengen we een korte historiek.

Tot begin jaren 1970 is de vertaalpraktijk grosso modo vergelijkbaar met die van het Grieks-Romeinse tijdperk. De vertaler is een “erudiete ambachtsman”. Zijn taak is immers niet te onderschatten: hij moet teksten “omzetten” in zijn moedertaal. Dit veronderstelt een brede kennis van het onderwerp en een lexicale en grammaticale beheersing van zowel bron- als doeltaal.

In de 20^e eeuw wordt het schrijfmateriaal vervangen door een mechanische en later een elektrische tikmachine. Eind jaren 1970 wordt deze laatste zowaar uitgebreid met tekstverwerkingsmogelijkheden, zodat correctielint en tippex naar de prullenmand worden verwezen. Dat is een scharniermoment, want vanaf nu kan de vertaler “denkend vertalen” en is hij niet langer veroordeeld om de vertaalde zin pas op papier te zetten wanneer hij volledig “in zijn hoofd zit”. Correctie- en revisiemogelijkheden zorgen voor efficiënter werk; het inkomen van de vertaler stijgt: hij kan immers veel meer werk zetten binnen een zelfde tijdspanne. Vertalen blijft wel nog een analogo gebeuren met een papieren drager.

Deze “popularisering” heeft ook nadelen: ze werkt drempelverlagend, zodat ook “amateurs” zich geroepen voelen om te gaan “vertalen”. Het is de gouden eeuw van de deeltijdse en buitentijdse vertalers. Dit zorgt voor een nivellering naar beneden toe: belangrijkste doelstelling is dat de boodschap “goed overkomt”, lexicale “aankleding” en grammaticale “afwerking” zijn wenselijk, maar niet echt noodzakelijk. Een vertaler hoeft niet langer naar zijn moedertaal te vertalen, en ook aan een mindere kennis van de brontaal valt een mouw te passen. Er zijn nog niet zo gek veel professionele fulltimers, zodat deze amateuristische praktijk een tijd lang wordt gedoogd.

Begin jaren '80 duiken de eerste personal computers op. De voordelen zijn legio: ze bieden veel meer correctiemogelijkheden dan de elektronische tekstverwerkingsmachines, zoals de magische spellingcontrole en later zelfs een rudimentaire grammaticale en stilistische controle, naast tal van opmaakmogelijkheden.

De informatisering zorgt voor grotere volumes, zodat de inkomsten van de vertalers stijgen. Dat laatste leidt dan weer tot een professionalisering van de sector: meer mensen voelen zich geroepen om voltijds te gaan vertalen. Diezelfde professionalisering zorgt ook voor meer concurrentie, zodat de kwaliteit komt bovendrijven. De hogere investeringskosten (informaticamateriaal) worden ruimschoots gecompenseerd door een sterk toegenomen aanbod omwille van de ontluikende globalisering en vooral de eenmaking van de Europese markt, de linguïstische lappendeken bij uitstek ...

Toch is de digitalisering niet compleet. Het tijdverlies blijft kritisch: de drager (diskette) kan worden opgestuurd maar in dat geval zorgt de trage postbedeling er voor dat de vertaling pas enkele dagen later bij de klant terechtkomt. Via fax beschikt de klant sneller over zijn vertaling, maar hierbij moet de doeltekst vaak worden overgetikt door een overbevraagde secretaresse, wat dan weer zorgt voor heel wat (tik)fouten, tot wanhoop van menig vertaler. De keuze is dus die tussen trage digitale overdracht en snelle omzetting naar – alweer – een analoge drager (fax).

Maar er is beterschap in zicht: de “early adopters” of technologiepioniers hebben de modem ontdekt. Mits wat geknutsel en goede afspraken inzake protocollen (Kermit e.d.) kunnen teksten vanaf 1990 digitaal aan de klant worden bezorgd, zonder vertraging en met een kleiner risico op fouten. Door het gebrek aan standaardisering is dit wel een zeer technisch gebeuren.

Ook op terminologisch vlak wordt het papier stilaan verdrongen door digitale code: elektronische woordenboeken maken hun opwachting, zoals de onovertroffen Van Dale, het ultieme woordenboek – waarin een kleine taal groot kan zijn! – of nog Oxford, Robert, Kluwer ...

Zowel de overdracht als het onderzoekwerk komen midden jaren 1990 in een stroomversnelling door de popularisering van het Internet, dat tot dan toe was voorbehouden aan academische middens. Men kan terecht spreken van een Revolutie. In de aanvangsfase van de Unixschermen met opdrachtregel en esoterische commando's, blijft zowel de overdracht van de vertaling (de eerste rudimentaire vormen van e-mail) als het onderzoekwerk (terminologiebanken) een vrij elitaire aangelegenheid.

Ondertussen worden de hulpmiddelen voor vertaalproductie steeds meer gesofistikeerd: de tekstverwerking met steeds meer opmaak- en controlemogelijkheden (spelling, grammatica, stijl) en de gespecialiseerde woordenboeken worden stilaan volwassen.

Met de standaardisering van de communicatieprotocollen en de programma's voor surfen en e-mail komt de virtuele wereld binnen het bereik van de minder technisch ingestelde vertaler. Ook de lokale digitalisering gaat verder, met alle gevaren vandien: door het aanbod van vertaalpakketten zoals Systran, Logos en Globalink kan ook Jan-met-de-Pet zich inlaten met vertaling; met de overname van Dictaphone en Dragon Dictate door het illustere L&H (nota bene ook overnemer van Globalink) komt zelfs “speech-to-text” binnen het bereik van iedere computergebruiker en vertaler. In sommige gevallen en mits een doorgedreven training kan omzetting van spraak naar tekst zorgen voor een flinke productiviteitswinst bij het vertalen.

Bij aanvang van de 21^e eeuw verschijnen dan de eerste vertaalgeheugenmodules, de tot dan toe misschien wel belangrijkste categorie hulpmiddelen. Deze bieden tal van voordelen, zoals recyclage van reeds vertaalde tekst, een meer coherente terminologie, uitwisselbaarheid tussen klant en vertaler en tussen vertalers onderling, eventueel in combinatie met automatische vertaling en opzoeking in terminologische gegevensbanken (on- en offline).

In 2004 breekt de – voorlopig – laatste fase aan: naast automatisering van het vertaalwerk (vertaalgeheugen) is er nu ook automatisering van de complete vertaaladministratie: online invoer van de brontekst door de klant in zijn klantzone, toewijzing aan een vertaler door het vertaalbureau, online invoer van de doeltekst door de vertaler in zijn vertalerszone, revisie door het vertaalbureau en ten slotte verzending naar de klant met

elektronische facturatie en eventueel elektronische betalingsmogelijkheden (o.a. PayPal). U kan een bezoekje brengen aan het allereerste servergebaseerde gevirtualiseerde vertaalbureau in België: www.oneliner.be.

Koen De Smet (promotie 1983)

Volgende afleveringen:

- Elektronische woordenboeken (vertalend en verklarend)
- Online terminologische gegevensbanken (Eurodicautom)
- Vertaalgeheugen (Trados)
- De zoekmachine als gezelschap van de vertaler (Google)
- Organisatie van een vertaalbureau
- De vertaalmarkt als economisch gegeven
- Een voorbeeld van een online of virtueel vertaalbureau (oneliner)